

ՄԱՐԴ-ԲՆՈՒԹՅՈՒՆ ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ՎԱԽԹԱՆԳ ԱՆԱՆՅԱՆԻ ՈՐՍՈՐԴԱԿԱՆ ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐՈՒՄ

Վ. Անանյանը գրական ասպարեզ իջավ 1920-ական թվականների վերջին՝ բերելով բնության զարմանալի զգացողություն, ինքնատիպ պատկերներ՝ հարուստ ու բազմերանգ գույներով, ծանաչողական նշանակություն ունեցող, գեղարվեստական սքանչելի նկարագրություններով հարուստ կենդանագրության յուրօրինակ էջեր: Վ. Անանյանը ներկայացրեց կենդանական աշխարհը՝ իբրև յուրահատուկ օրենքներով ապրող ամբողջություն, նորերանգ հաղորդեց սոցիալական հիմնահարցերին, գեղեցիկի ընկալմանը, մարդու և բնության ազգակցական կապին («Սևանի ափին», «Հովազաձորի գերիները», «Որսորդական պատմվածքներ» և այլն):

Վախթանգ Անանյանի գրական ժառանգության զգալի մասը կազմում են փոքր արձակի ժանրերը՝ պատմվածքը, ակնարկը, խոիը, մանրապատումը, որտեղ բազմակողմանիորեն բացահայտվում են հեղինակի ընկալումները, նախասիրություններն ու իրականությունն արտացոլելու յուրահատուկ առանձնահատկությունները: Վ. Անանյանի բնասիրական պատումները, որոնք հայրենի բնության ու բնաշխարհի մարդկանց հիասքանչ պատկերներ են, ընդգրկում են մարդ-բնություն փոխհարաբերության հիմնախնդիրները, որոնք արժարժված են նրա գրեթե բոլոր ստեղծագործություններում: Անանյանական «մարդ-բնություն» թեմատիկայում արժևորվում և կողք կողքի հանդես են գալիս մարդն ու բնությունը: Գրողի՝ բնության կերպավորման առանձնահատկություններից է անթրոպոմորֆիզմը՝ բնության շնչավորումը, բուսական ու կենդանական աշխարհի «հոգեբանության» բացահայտումը: Այդպիսի հոգեբանության վառ արտահայտություններ են «Եղնիկի ձագը», «Մայրեր», «Փոքրիկ մայրեր», «Մայր այծյամը», «Մայր արջը» պատմվածքները, որտեղ Վ. Անանյանը ներկայացնում է մայրական անձնագոհության, նվիրումի, ցավի, հավատարմության բազմաթիվ դրսևորումներ: «Մայր արջը» պատմվածքում գրողը հիշում է տարիներ առաջ կատարված հոգեցունց մի դեպք, երբ մայր արջը, կորցնելով իր քոթոթին, ցանկանում է վրեժ լուծել

մարդկանցից. «Վերև հառած նրա աչքերի մեջ վրեժի կրակ էր վառվում, և նրա ցավոտ հայացքից մենք փշաքաղվեցինք: Ճանաչե՛լ էր նա արդյոք մեզ՝ իր ձագը սպանողներին, թե՞ զավակը կորցնելուց հետո բոլոր մարդիկ էլ ատելի էին նրան: Մի բան պարզ էր, որ չի մոռացել իր ձագի մահը և որոշել է վրեժ հանել մարդ արարածից»:¹

Մայրական զգացմունքի մի հրաշալի դրսևորում է «Փոքրիկ մայրեր» պատմվածքը, որտեղ փորձառու բնասերը շփոթված ներկայացնում է փոքրիկ կաքավի տարօրինակ արարքը՝ իր ձագերին պաշտպանելը. «Ի՞նչն է մղում այդ էակին դեպի մահվան բերանը: Ա՛ ...ահա թե ի՛նչը... նրա ետևից, փոքրիկ կտուցներն առաջ մեկնած, խոտերի միջով գալիս էին ձագերը, ահա թե ի՛նչն է ուժ տալիս նրան»:²

Բնությունով լցված, բնությունով ապրող Վ.Անանյանը բնությունը դիտում է իր ողջ բազմազանության մեջ, վերարտադրում բնության գիտակ մարդու հմտությամբ, տաղանդավոր նկարչի վարպետությամբ: Բնությունը սկիզբն է գեղեցիկի, կյանքի, զարգացման: Սակայն բնությանն ու կենդանիներին «շնչավորելով, հոգի տալով» Վ. Անանյանը ոչ միայն չի մոռանում, այլև կարևորում ու գնահատում է մարդուն՝ որպես բնության ամենաբարձր և կատարյալ ստեղծագործության, բնության անքակտելի ու անբաժանելի մասնիկի, ընդգծում մարդու և բնության սերտ կապը, ներդաշնակությունը, փոխադարձաբար միմյանց վրա ազդելու հավերժական ընթացքը: Վ. Անանյանը ասում է, որ բնությունը տալիս է ոչ միայն նյութական բարիքներ, այլև վերափոխում է մարդուն հոգեպես, համակում է նրան իր իմաստուն խաղաղությամբ: Բնության անդորրի մեջ, նրա մեղմ շնչի ազդեցությամբ մարդու մեջ աճում է լավը, բարին, և մեղմանում ու վեհանում է մարդու հոգին՝ նրա վեհ բարձունքներից աշխարհը դիտելիս:

Ողջ կյանքը բնության ու բնաշխարհի մարդկանց կողքին ապրելով՝ բնության հարազատ որդին հայրենի լեռների բարձրությամբ փորձում է չափել այդ լեռներում ապրող մարդու տառապանքի ու հույսի մեծությունը և ուղի հարթում Քեպի մարդկային հոգին: Նրանք բարի ու ստեղծագործ մարդիկ են՝ բնության շինարար որդիներ, փորձառու որսորդներ, բնության գիտակներ:

Աշխատավոր մարդու ներաշխարհի բացահայտումը դառնում է Վ.Անանյանի ստեղծագործական հիմնախնդիրներից երկրորդը: Բնության ու մարդու միաձուլումը, բնության հավերժությունն ու մարդուն՝ նրա մի հյուպեն լինելը

1 Վախթանգ Անանյան, Երկեր, հտ.1, Երևան, 1984, էջ 27:

2 Նույն տեղում, էջ 101:

արծարծվում է Վ. Անանյանի գրեթե բոլոր ստեղծագործություններում: Վ. Անանյանի պատմվածաշարերից շատերի հենքը բնության գրկում ապրող մշակների կյանքի պատկերումն է, գյուղացու բնական կեցությունն ու զգացողությունը: Հայրենի բնության մեծարումը արտացոլում է գրողի անսահման սերը հայրենիքի, աստվածատուր բնության, նրանում արարող ժողովրդի նկատմամբ:

1934 թ. գրողը հրատարակում է «Որս» պատմվածքների ժողովածուն: Հետագայում այն ընդամենով ստեղծում է «Որսորդական պատմվածքների» հատորաշարը: Պատմվածքի այս տեսակը խորհրդահայ գրականության մեջ Անանյանն առաջինն է մշակում: Ու թեև ստեղծագործական երկար տարիների ընթացքում անդրադառնում է նաև ուրիշ թեմաների, բայց երբեք չի հրաժարվում որսորդական կյանքի նկարագրությունից: Այս թեմայով Անանյանը բազմաթիվ պատմվածքներ ու ակնարկներ է գրում, ու, բնականաբար, հարկավոր էր հմուտ բնագետ լինել, բնությունը յուրօրինակ ձևով ընկալել, որպեսզի, ինքն իրեն հաճախ չկրկնելով, ներկայանար ունկնդրին: «Արջի ծանկերում», «Պախարորս», «Տիգրիսի ձորում» և այլ պատմվածքները մեզ առաջնորդում են լեռնագագաթների և հսկա քարաժայռերի թագավորությունը, վայրի այծերի թաքստոցները՝ հրաշագեղ շեկ քարափներում, իրենց երգերով որսորդներին հմայող թռչունների ապաստարանները, բարձր լեռնային ձմեռանոցները, որտեղ մարդիկ հաճախ ստիպված են կենդանիներին պաշտպանել զազաններից:

Վ. Անանյանի հերոսների համար որսորդությունը բնության և կյանքի իմացության, մարդկային հոգեբանության ժանաչման դրսևորումներ են, որոնք հնչում են «Տիգրիսի ձորում» պատմվածքում որսորդ Դավոթի շուրթերով. «...Որսորդն էլ սիրտ ունի, հոգի ունի, թեկուզ միշտ արին է թափում, և թող մարդիկ իմանան, որ անլեզու ամասունն էլ սիրտ ունի, հոգի ունի...»

«Ես որսկան էի Արտոս սարում: Էդ սարի դիմաց Սիփան սարն է, իսկ մեջտեղը Վանա սիրուն ծովը... Ու երբ արևը կախվել է սարերի վրա, ուշքի եմ եկել իմ ցնորքներից, չախմախավոր հրացանս ձեռքիս քարափները մտել՝ արջ որսալու»:¹

Բնությանն ու բնաշխարհի մարդկանց անմնացորդ սիրահարված Վ. Անանյանն ուներ բնությունը յուրօրինակ ձևով ընկալելու կարողություն, հրատապ թեմաների խորը գիտակցություն, բնության գրկում ապրած տարիների փորձ, պատմելու, գրելու և ներկայացնելու բնատուր տաղանդ, և, որ ամենից գլխավորն է, մարդու հոգեկան ներաշխարհի գաղտնարանները թափանցելու հզոր ուժ:

1 Վախթանգ Անանյան, Երկեր, հտ.1, Երևան, 1984, էջ 60:

Վ.Անանյանի պատկերած հայ գյուղացիները բարի ու ստեղծագործ մարդիկ են: Հողի մշակները, առաջին հերթին, բնախույզ-որսորդներ ու հովիվներ են՝ քաղաքակրթության տեսակետից վերին աստիճանի մախնական, բայց նրանց մեջ է այն կուտակումը, հսկայական հոգեկան կորուվը, ստեղծագործական թափը և մարդկային հոգու այն գանձարանը, որ գալիս է բնության հետ ունեցած խորունկ կապերից: Անանյանի ստեղծագործություններում մարդն է հողի տերը, բնությունը նրա համար ոչ միայն ֆիզիկապես ապրելու, գոյատևելու, այլև հոգեպես կայանալու հրաշալի միջոց է: Հայ գյուղացին ինքը ներկայանում է իբրև բնություն և ծովվելով նրա հետ՝ ստեղծում ամբողջական մի աշխարհագրություն: Դարեր շարունակ հայի համար բնությունը վիճակ է, ապրելակերպ, ձակատագիր, հայրենիք, հող ու ջուր, երկինք, որից դուրս մա չի կարող կայանալ: Անանյանը անսխալ որսում է մարդու մեծությունը: Նա ինքնատիպ է ու կրքոտ մարդու հոգսերի, ցավերի ու ողբերգությունների նկատմամբ: Ահա այսպիսի մի հրաշալի ամբողջություն է «Որսի հետքերով» պատմվածաշարը՝ իր խորիմաստ ու հետաքրքիր պատմվածքներով: Վ. Անանյանը արժանապատիվ մարդկանց մի բույլ է ներկայացնում, որոնց խորիմաստ խոսքերն ու անձնական փորձը դառնում են ուղեցույցներ ոչ միայն գրողի, այլև ընթերցողի համար՝ Մելոնց Ամին, որսկան Շաքարը, Ղազարանց Սամսոնը, Ասատուրանց Քոջորը, Մելոնց Արշակը և այլք:

Վ. Անանյանը լավ գիտի իր բանական հերոսին՝ մարդուն, ապրում է նրա հույզերով ու երազանքներով, ժանաչում է անհատի հոգու թռիչքներն ու անկումները, այդ պատճառով որսորդական պատմվածքներում արկածային դիպվածները նկարագրելիս երբեք չի մոռանում հիմնական նպատակը՝ մարդու՝ որպես բնության տիրոջ, միակ բանական էակի հոգեկան հատկությունների նուրբ ու գեղեցիկ արտացոլումը:

«Ճերմակ առաջնորդը» պատմվածքում Վ. Անանյանը գիտականորեն բացահայտում է առաջին հայացքից բնության առեղծված թվացող յուրաքանչյուր իրողություն՝ իր խոսքը համեմելով որսորդական կյանքի հրապուրիչ դիպվածներով, իրենց զբաղմունքին սիրահարված որսորդների հետաքրքիր զրույցներով. «Այդ սպիտակ թաքա կոչվածը մի խոշոր այծ էր... Մենք անակնկալի էինք եկել, որովհետև բնության մեջ ճերմակ այծ մեզ առաջին անգամն էր հանդիպում»:¹

Որսորդական պատմվածքներում Վ. Անանյանի հերոսները կանգնում են դեմ հանդիման բնության երևույթների առջև, ու նրանց հայացքները

1 Վախթանգ Անանյան, Երկեր, հտ.1, Երևան, 1984, էջ 74:

բնության երևույթների նկատմամբ արտացոլվում են գրողի գրվածքներում: Գեղարվեստական նուրբ մի հնարանք է սա՝ հատուկ տաղանդավոր գրողին, և հենց սա է պայմանավորում նրա բազմաթիվ որսորդական պատմվածքների հմայքը:

«Որսորդին հաղթողը» պատմվածքում Անանյանը գրում է. «Այնուամենայնիվ կա մի ուժ, որ «գերագույն հաճույքի» պահը կարող է խլել քեզանից: Կա մի ուժ, որ քեզ կարող է ստիպել չկրակել առաջդ կանգնած որսի վրա»:¹

Մարդու և բնության համագործակցությունը Անանյանը կյանքի հիմքն է համարում: Որսը և որսորդությունը ծառայել են «աշխարհը տեսնելու արվեստին», բնության գաղտնիքները ներկայացնելու արվեստին, որը և նպաստել է մարդու և բնության միասնականության գաղափարի զարգացմանը: Գրողի այս սկզբունքը առավել քան ժամանակակից է ու հրատապ հումանիտար (մարդասիրական) արժեքների կորստյան, բնության ավերման, էկոլոգիական վթարների պայմաններում: Ճանաչողական այս հմտությունը, գիտելիքը, տեսնել ցանկանալը ամփօջականորեն առնչվում է «մարդ-բնություն» թեմային, անհատի և նրան շրջապատող միջավայրի հարաբերությանը:

Անանյան գրողը բնության առաքյալն է, նրա կենսապատումի՝ որպես տիեզերական կեցության տարրի դիտարկող- արվեստագետը, նրա անսահման գեղեցկությունն ու ներդաշնակությունը սեփական տեսլապատկերով ներկայացնողը, բնության կենարար շունչը: Տրոփում է արվեստագետի գրական զարկերակը, կհարատևի նաև «բնության պատումի» անանյանական ասքը:

1 Վ.Անանյան, «Որսորդական պատմվածքներ», պրակ Ե, Հայպետհրատ, Երևան, 1959, էջ 76: